

С. С. Блазун,

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, м. Київ

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГОЛОВКІВ ТВОРІВ АНТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Стаття присвячена дослідженню заголовку літературного твору як особливого композиційного елементу. Визначається специфіка і основні функції заголовків творів римської та грецької літератур, пропонується класифікація заголовків творів античної літератури за структурно-семантичним та етимологічним критеріями.

Ключові слова: заголовок, антична література, поезика, структурно-семантичний критерій, етимологічний критерій, стилістично-маркована лексика, пейоратив, неологізм.

ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАГЛАВИЙ ПРИЗВЕДЕНИЙ АНТИЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Статья посвящена исследованию заглавия литературного произведения как особого и чрезвычайно важного композиционного элемента. Определяется специфика и основные функции заглавий в произведениях римской и греческой литературы, предлагается классификация заглавий произведений античной литературы по структурно-семантическим и этимологическим критериям.

Ключевые слова: заглавие, античная литература, поэтика, структурно-семантический критерий, этимологический критерий, стилистически маркированная лексика, пейоратив, неологизм.

LEXICAL AND GRAMMATICAL PECULIARITIES OF TEXT TITLES IN THE ANCIENT GREEK AND ROMAN LITERATURE

The article deals with the text title as one of the most essential and basic elements of the text composition. The peculiarities and the main functions of the text titles in the Ancient Greek and Roman literature are being defined and the classification of the text titles is being carried out according to the structural-semantic and etymological criteria. The article dwells upon the use of stylistically marked word, which can be classified as neologisms and pejoratives, in the text titles in the Ancient Greek and Roman literature. The results of the research can serve as the theoretical and practical bases for further study of the poetics of the text titles in the Ancient Greek and Roman literature. Lexical and grammatical peculiarities of text titles in Ancient Greek and Roman literature are not limited by this investigation and every defined single peculiarity can be a subject of a more profound study.

Key words: title, the Ancient Greek and Roman literature, poetics, structural-semantic criterion, etymological criterion, stylistically marked words, pejorative, neologism.

Постановка проблеми. Серед недостатньо досліджених питань поезики заголовків творів античної літератури важливе місце посідає проблема заголовку, який належить до суттєвих елементів композиції із різноманітністю функцій та семантичною складністю. Окрім визначення суті поняття та особливостей заголовків творів античної літератури, доцільним є здійснити спроби їх систематизації та групування.

Аналіз основних досліджень присвячених даній проблемі. Як один із вагомих компонентів організації тексту заголовок неодноразово ставав об'єктом зацікавлення вчених різних напрямків: І. В. Арнольд [1], Л. А. Бойка [2], В. В. Виноградова [3], С. В. Джанджакової [5], Ю. О. Карпенка [6], Н. А. Кожині [7,8], О. М. Пешковського [14] та ін. Заголовок досліджувався виходячи з положення теорії речення: у зв'язку з проблемою односкладних (одночленних) речень [14]. Учені займалися вивченням даного явища і в зв'язку з відношенням словосполучення до речення [3]; у зв'язку з проблемою синтаксичного статусу самого заголовка [13]. Крім того, заголовок розглядався як елемент тексту [4], як дистанційований елемент тексту [10, 11] і в зв'язку з проблемою взаємодії з текстом [11]. Досвід фундаментального вивчення заголовка вперше був зроблений у роботах С. Д. Кржижанівського, в яких він розглядав і сам заголовок, і його зв'язок з текстом: «Поетика заголовка» (1931) [9], «П'єса і її заголовок» (1939) [10].

Основні теоретичні та практичні результати дослідження заголовків творів римської літератури вже викладено у статті автора [12].

Метою дослідження є визначення і характеристика лексико-граматичних особливостей заголовків творів грецької та римської літератур і класифікація заголовків творів античної літератури за структурно-семантичним та етимологічним критеріями. Досягнення поставленої мети вимагає вирішення конкретних завдань: розглянути і проаналізувати літературу з історії дослідження заголовків і навести теоретичні аспекти дослідження заголовків; виокремити структурно-семантичні типи заголовків творів грецької та римської літератур; проаналізувати етимологію заголовків творів античної літератури; класифікувати заголовки творів античної літератури за використанням стилістично маркованої лексики.

Матеріалом роботи є 284 грецькомовних заголовки, які належать 38-ми авторам грецької літератури від класичного до елліністичного періоду та 381 латинськомовний заголовок, що належать 54-ом авторам римської літератури від періоду ранньої римської літератури до літератури пізньої імперії.

«Заголовок літературного твору – це, як правило, мінімальна за кількістю мовних одиниць, словесна формула, яка концентровано представляє ідейно-тематичний зміст твору, репрезентує риси індивідуальної поезики автора та характерні для нього і національної літератури змістові і формальні орієнтації» [15, с. 16]. Заголовок є одним із найбільш суттєвих елементів композиції зі своєю поезикою. Він ніколи не є простим індексом знакового комплексу, але завжди – символом певного смислу [16, с. 9].

Нижче пропонується класифікація заголовків творів античної літератури, яка здійснювалась за структурно-семантичним та етимологічним критеріями.

І. За структурно-семантичним критерієм виокремлюємо такі заголовки творів античної літератури:

І. Однослівні заголовки: а) імена героїв: Андромеда «*Ἀνδρομέδη*» (Еврипід), Ахіллес «*Achilles*» (Луцій Лівій Андронік); б) однослівні заголовки із вказівкою на професію чи соціальний стан героя: Танцюристи «*Χορευόντες*» (Епіхарм), Квітницарка «*Corollaria*» (Гней Невій); в) однослівні заголовки, які містять назву предмета, об'єкта живої чи неживої природи: Щит «*Ἀσπίς*» (Менандр), Невеликий меч «*Gladiolus*» (Луцій Лівій Андронік);

г) однослівні заголовки, виражені віддієслівними іменниками, які повідомляють про дію, навколо якої розгортаються події у творі: Відрізана коса «*Περικετομένη*» (Менандр), Одруження «*Gamos*» (Цецилій Стацій); р) назви на позначення жанрових чи родових понять: Ембатерій «*Εμβατήριον*» (Тиртей), Скорботні елегії «*Tristia*» (Овідій); д) назви на позначення географічних реалій і приналежність до певного етносу: Саламін «*Σαλαμίν*» (Солон); Перси «*Πέρσαι*» (Есхіл), Імбріїці «*Imbrii*» (Цецилій Стацій).

2. Заголовки-словосполучення: а) складаються із іменника та відокремленого означення – прикладки (N + Adj): Одісей – перебіжчик «*Ὀδυσσεύς αὐτομόλος*» (Епіхарм), Підкидьок Херестрат «*Hypobolimaes Chaerestratus*» (Цецилій Стацій); б) заголовки, які характеризуються як «подвійні», адже у своєму складі містять сполучник «чи» (N + Conj + N): «*ἦ*», «*ἦτοι*» у творах грецької літератури та «*aut*», «*sive*», «*vel*» у творах римської літератури: Токсарид чи Дружба «*Τόξαρις ἢ Φιλία*» (Лукіан), Лихвар або Позичайло «*Faenerator sive Obolastates*» (Цецилій Стацій); в) заголовки у формі приїменника з іменником (Praer + N): *περί* – «про», *πρός* – «до», *κατά* – «проти» у творах грецької літератури та *de* – «про» у творах римської літератури: Про тих, хто не живе «*Περὶ τοῦ μὴ ὄντος*» (Горгій), До Ніокла «*Πρὸς Νικοκλέα*» (Ісократ), Проти Філіппа «*Κατὰ Φιλίππου*» (Демосфен), Про всесвіт «*De mundo*» (Луцій Апулей).

На відміну від творів римської літератури, для творів грецької літератури характерними є заголовки-словосполучення, у яких вказується місцезнаходження головного героя твору, яке виражається родовим відмінком (Genetivus loci) або за допомогою приїменникового керування (N+ Praer+ N), таким приїменником є «*ἐν*», «*ἐπὶ*» – «в» (2 автори, 4 твори): Едіп у Колоні «*Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν*» (Софокл), Алкмеон в Коринфі «*Ἀλκμαίων Κορίνθου*», Іфігенія в Тавриді «*Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις*» (Еврипід). Також у творах грецької літератури зустрічаємо заголовки, у яких подаються імена кількох головних героїв, навколо яких розгортається сюжетна лінія твору або перелічуються ключові події у творі. Імена головних героїв у таких заголовках (N+ Praer+ N) або ключові події поєднуються за допомогою сполучника «*καὶ*» – «і»: Дафніс і Хлоя «*Δάφνις καὶ Χλόη*» (Лонг). Заголовки-словосполучення, які позначають приналежність, виражену родовим відмінком (Genetivus possessivus): Гераклів щит «*Ἄσπις Ἡρακλέους*» (Гесіод).

3. Заголовки у формі речення: а) заголовки, виражені односкладним поширеним або непоширеним реченням: Про вигляд, який вимальовується навколо Місяця «*Περὶ τοῦ ἐμφαινόμενου προσώπου ἐν τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης*» (Плутарх), Книга справ, гідних пам'яті «*Rerum memoria dignarum libri*» (Веррій Флакк); б) заголовки творів грецької літератури, які містять риторичне питання чи звертання: Чи гарно сказано «живи непомітно»? «*Εἰ καλῶς εἴρηται τὸ λάθε βιώσας*» (Плутарх), Безсмертна Афродіто, що сидиш на прикрашеному престолі «*Ποικιλόθρον' ἀθάνατ' Ἀφροδίτα*» (Сапфо); в) заголовки творів римської літератури епістолярного жанру, які мають вказівку на адресата: 2 книги листів до імператора Марка Аврелія і відповіді «*Epistularum ad Antoninum imperatorem et invicem libri II*» (Марк Корнелій Фронто).

II. Етимологічна характеристика заголовків творів античної літератури. За етимологічним критерієм заголовки творів римської літератури можна класифікувати за походженням: латинськомовного, грецькомовного походження; а також заголовки, які містять слова грецькомовного і латинськомовного походження.

У заголовках творів грецької літератури прослідковуємо розвинену систему словотвору давньогрецької мови, таким чином, класифікуємо лексику грецькомовного походження у заголовках творів грецької літератури за такими критеріями: словотворення у системі іменника, словотворення у системі прикметника, форми дієприкметника у заголовках творів грецької літератури.

1. Словотворення у системі іменника: а) віддієслівне утворення за допомогою формантів: **-μος, -μα** (для іменників на позначення дії, стану чи їх результату); **-σις**; **-ία**, **-εία** (іменника на **-εία** походять від дієслів на **-εῖω** завжди мають довгий кінцевий звук **α**, тому всі вони є парокситонами): Правдиві розповіді «*Ἀληθῆ διηγήματα (Nom.pl.n.)*» (Лукіан) від гр.: *διηγέομαι* – розказувати; Здобуття Ойхалії «*Οἰχάλιας ἄλωσις (Nom.sg.f.)*» (Гомер) від гр.: *ἄλίσκομαι* – попадати в полон, бути захопленим; б) відприкметникове утворення: **-ία** Про доблесть і ницість «*Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας (Gen.sg.f.)*» (Плутарх) від гр.: *κακός*, *3* – поганий; в) відіменникове утворення: **-οσσα** (для утворення іменників, що позначають осіб жіночої статі за родом занять чи етнічною приналежністю і утворюються від відповідних іменників чоловічого роду); **-ις, -α** (етно- та топоніми для осіб жіночої статі); **-εύς** Фінікіянки «*Φοίνισσαι (Nom.pl.f.)*» (Еврипід) від гр.: *Φοῖνιξ, ἴκος ὁ* – фінікієць; Мегарянка «*Μεγαρίς (Nom.sg.f.)*» (Епіхарм) від гр.: *Μεγαρέας, ἕως ὁ* – житель Мегар.

2. Словотворення у системі прикметника: а) відіменне утворення: **-ιος, -κος** Переможний «*Ἐπινίκιος (Nom.sg.m.)*» (Епіхарм) від гр.: *ἐπινίκια, τα* – переможні пісні; б) віддієслівне утворення: **-ος, -ης** Довгожителі «*Μακρόβιοι (Nom.pl.m.)*» (Лукіан) від гр.: *βιώω* – жити.

3. Форми дієприкметника у заголовках творів грецької літератури:

Небесні явища «*Φαινόμενα (part.praes.med.Nom.pl.n.)*» (Арат) від гр.: *φαίνω* – світити.

III. Вживання стилістично маркованої лексики у заголовках.

1. Використання пейоративної лексики: Про себелюбство «*Περὶ φιλαυτίας*» (Плутарх) від гр.: *φιλέω* – любити, *αὐτός* – сам, Відлюдник «*Δύσκολος*» (Менандр) від гр.: *δύσκολος, 2* – буркогливий,

2. Використання авторських неологізмів: Війна мишей і жаб, Батрахоміомахія «*Βατραχομιομαχία*» (Пігрес) від гр.: *βάτραχος ὁ* – жаба, *αῦς, μυς ὁ* – миша, *μάχη ἡ* – битва; Пан Слово й Пані Слово «*Λόγος καὶ Λογίνα*» (Епіхарм) від гр.: *λόγος ὁ* – слово, формант **-ίνα** – для утворення іменників жіночого роду від відповідних іменників чоловічого роду.

Отже, проаналізувавши заголовки творів античної літератури, було визначено що заголовок є складовою частиною названого об'єкта, елементом його структури і, належить до тих композиційних елементів, які привертають увагу при першому знайомстві з текстом. Спільною рисою для заголовків є тенденція до вживання стилістично маркованої лексики. Вживання пейоративної лексики та авторських неологізмів у заголовках творів грецької та римської літератур додає заголовкам більшої виразності і дозволяє докладніше передати ідею твору. Проблематика аналізу заголовків творів античної літератури може стати об'єктом дослідження широкого кола фахівців, а кожна з виявлених особливостей може стати предметом окремого більш детального аналізу.

Література:

1. Арнольд И. В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста / И. В. Арнольд // Иностранный язык в школе. – 1978. – № 4. – С. 23–31.
2. Бойко Л. Б. Особенности функционирования названий в текстах с различными коммуникативными заданими / Л. Б. Бойко. Автореф. дис... канд. филол. наук. – Одесса, 1989. – 189 с.
3. Виноградов В. В. Избранные труды: Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М., 1955. – 312 с.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М., 1981. – 139 с.
5. Джанджакова Е. В. О поэтике заглавий / Е. В. Джанджакова // Лингвистика и поэтика; Отв. Ред. В. П. Григорьев. – М., 1979. – С. 207–214.
6. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики (переважно на мат-лі творчості Миколи Бажана) / Ю. О. Карпенко // Відомлення Української ономаст. коміс. – Київ, 1975. – Вип. 13. – С. 25–36.
7. Кожина Н. А. В поисках гармонии (о заглавиях в лирике) / Н. А. Кожина // Русская речь. – 1985. – № 6. – С. 45–50.
8. Кожина Н. А. Заглавие художественного произведения: структура, функции, типология (на материале русской прозы 19 века) : Автореф. дис... канд. филол. наук / Н. А. Кожина. – М., 1986. – 288 с.

9. Кржижановский С. Д. Поэтика заглавий / С. Д. Кржижановский. – М., 1931. – 32 с.
10. Кржижановский С. Д. Пьеса и ее заглавие // Новое литературное обозрение: Теория и история литературы, критика и библиография / С. Д. Кржижановский. – 2001. – № 52. – С. 207–208.
11. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М., 1988. – 189 с.
12. Осипенко С. Поэтика заголовків творів римської літератури / С. Осипенко // Літературознавчі студії. – 2013. – Вип. 39(2). – С. 256–262.
13. Основина Г. А. О взаимодействии заглавия и текста (на материале рассказа А. П. Чехова «Устрицы») / Г. А. Основина // РЯШ. – 2000. – № 4. – С. 62–66.
14. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – М., 1956. – 178 с.
15. Солодка Л. І. Лексико-самантичні особливості газетних заголовків : Автореф. дис. ... канд. наук : 27.00.04 / Л. І. Солодка. – Київ, 2008.
16. Тюпа В. Произведение и его имя / В. Тюпа // Литературный текст: Проблемы и методы исследования / Аспекты теоретической поэтики: К 60-летию Натана Давидовича Тамарченко: Сборник научных трудов. – М.; Тверь, 2000. – Вып. VI. – С. 9–18.

УДК 811.111.1'276.1

М. С. Богачик,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

КОНЦЕПТУАЛЬНА ПАРАДИГМА КОМП'ЮТЕРНОГО СЛЕНГУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджуються зміст та сутність комп'ютерного сленгу в англійській мові. Визначаються класифікаційні та семантичні ознаки комп'ютерного сленгу. Аналізуються функції, способи утворення та особливості перекладу комп'ютерного сленгу.

Ключові слова: комп'ютерний сленг, етимологія, словотворення, переклад.

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ПАРАДИГМА КОМПЬЮТЕРНОГО СЛЕНГА В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье исследуются содержание и сущность компьютерного сленга. Определяются классификационные и семантические признаки компьютерного сленга. Анализируются функции, способы образования и особенности перевода компьютерного сленга.

Ключевые слова: компьютерный сленг, этимология, словообразование, перевод.

CONCEPTUAL PARADIGM OF COMPUTER SLANG IN ENGLISH

The article examines the meaning and the essence of computer slang. The questions of genesis, definition and functions of computer slang were considered in the article. Computer slang is a kind of slang used by both professional (IT specialists) and other users of computers. Rapid development of the computer slang caused by the widespread use of computer technologies in modern society and the gradual spread among native speakers of the language recipient. The preconditions and the ways of computer slang occurrence were highlighted. The basis of computer slang was formed with the words borrowed from English, as almost all modern information and communication technologies appeared in the USA. It is detected that computer slang combines the features of professionalism (serves for communication between people of one profession), vulgarism (includes a rather crude vulgar words), jargon (includes words that have unclear and hidden meaning for people who do not use information and communication technologies) and slang (expressively and emotionally colored vocabulary of spoken language, which is often considered as violation of the standard language). The classification of computer slang was presented. The following thematic structure of computer slang was determined: programs and their varieties, symbols, signs, actions, functions and commands, computer and its parts, system parts and devices, information units, designation and description of people connected with programming. The ways of computer slang formation were analyzed (tracing (full borrowing, part-tracing (partial borrowing), translation with using a standard vocabulary in a particular meaning, translation with using slang of the other professional groups, phonetic mimicry). The ways of computer slang translation were analyzed (transliteration, transcription, tracing, explication – descriptive translation). The place of computer slang in English was determined.

Key words: computer slang, etymology, word formation, translation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Надзвичайно потужний розвиток ІКТ, поява нових комп'ютерних пристроїв та програмного забезпечення стали причиною динамічного зростання та збагачення комп'ютерного сленгу. Природно, що джерелом поповнення комп'ютерного сленгу є англійська мова, оскільки практично всі сучасні з'являються у США. Як результат – ці ІКТ одержують словесне позначення англійською мовою. Існують різні способи номінації цих технологій, проте усі вони покликані або придумати нову назву, або розширити семантику вже існуючого слова для позначення нового явища.

Особливістю комп'ютерного сленгу є те, що він поступово став актуальним та загальноживаним не лише серед спеціалістів, які активно застосовують ІКТ у своїй професійній діяльності, але й більшості людей, які користуються комп'ютерами у повсякденному житті. У зв'язку з процесом комп'ютеризації усіх сфер життя та діяльності людства виникає необхідність засвоєння комп'ютерного сленгу мовцями.

Аналіз основних досліджень і публікацій, присвячених даній проблемі. Актуальність дослідження зумовлюється тим, що попри численні наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які присвячені питанню комп'ютерного сленгу (І. Арнольд, А. Баранов, Ф. Бацевич, Т. Беляева, Н. Виноградова, І. Гальперін, П. Горшков, О. Есперсен, С. Жирмунський, Т. Захарченко, Ю. Зацний, Н. Купцова, Ч. Леланд, П. Лихолітов, М. Маковський, Е. Партрідж, Е. Раймонд, Т. Соловйова, Р. Спірс, Г. Судзіловський, Т. Торн, С. Флекснер, В. Хомяков та ін.), проблема концептуальної парадигми комп'ютерного сленгу є об'ємною та потребує детальнішого вивчення, оскільки саме цей сленг надзвичайно швидко реагує на зміни в сфері ІКТ. А. Зацний наголошує, що «англійський комп'ютерний сленг завдяки своєму глобальному пресингу (Інтернет, телебачення) чинить найбільший вплив на інші варіанти сленгу» [3, с. 105].

Мета статті – проаналізувати концептуальну парадигму комп'ютерного сленгу в англійській мові.

Завдання статті:

- висвітлити зміст та сутність комп'ютерного сленгу;
- дослідити питання формування та функціонування комп'ютерного сленгу в англійській мові;
- представити класифікаційні та семантичні ознаки комп'ютерного сленгу;
- проаналізувати функції, способи утворення та особливості перекладу комп'ютерного сленгу.